

WAARNEMINGEN BETREFFENDE DE WEERSGESTELDHEID IN 1942 *)

door

Dr. Th. C. Oudemans.

Gedachtig aan het gezegde van Constantijn Huygens: „Spreekt geen quaet van 't jaer als in 't jaer daer naer", lijkt het mij van belang, hieronder eenige mededeelingen te doen volgen omtrent de weersgesteldheid in 1942. In vervolg op mijn waarnemingen daarover in 1941 (zie Ned. Boschbouw tijdschrift Februari 1942). Daar ik gedurende het geheele vorige jaar een dagboek van het weer bijgehouden heb, valt het mij niet moeilijk, daaruit een aantal gegevens te putten, die ik maar „droogweg" hier zal laten volgen.

1942 zette op den eersten Januari in met regen; op 4 Januari viel er zelfs vrij veel regen. Van 5 op 6 Januari constateerde ik 'lichte vorst, op den zesdaen Januari, viel er natte sneeuw. Het oude gezegde „Sneeuw of slijk geeft ijs beneden drie dagen, dien of dik" werd ook nu bewaarheid; wij kregen zelfs dik ijs. Van 10 Januari af begon het steeds harder te vriezen. Op 20 Januari des ochtends nam ik een temperatuur van 17° C. onder nul waar, op 21 Januari idem, op 22 Januari van 18° onder nul. (Op dien dag werd de Elfstedentocht gereden). Van 19 t/m 22 Januari bleef de gemiddelde dagtemperatuur beneden 10° C. De koudste dag van Januari was de 27ste: ik registreerde toen een temperatuur van -22° C. Op 23 Januari begon de barometer te dalen en de temperatuur eveneens. 's Avonds viel er fijne sneeuw. Dit was het begin van de sneeuwperiode van dezen winter. In de daarop volgende dagen viel er sneeuw, sneeuw en nog eens sneeuw. De vorstperiode, die op 6 Januari begonnen was, heeft onafgebroken geduurd tot 28 Januari. Dien ochtend dooidde het 2° C., en op 29 Januari eveneens. In den namiddag van dien dag liep de wind echter van het Zuiden naar het Oosten, de barometer steeg weer en op 30 Januari hadden we een temperatuur van -8° C. De komende dagen brachten weer veel sneeuw.

De eerste week van Februari wees de thermometer des ochtends steeds een temperatuur van 8 tot 10° C. onder nul aan. Een enkelen dag in de maand Februari dooidde het des ochtends een enkele graad, doch meestentijds daalde het kwik beneden het nulpunt.

Maart is reeds in het land en nog steeds heerscht er winter in heel Nederland. Op 7 Maart valt er voor het eerst wat regen, onmiddellijk daarna krijgen we echter weer flinke vorst: op 13 Maart b.v. is de temperatuur des ochtends -8° C. Op 15 Maart begint het eindelijk flink te dooien. De dool zet echter niet straf, des nachts dien het nog al eens, maar het weer wordt toch milder. Op 30 Maart belevten wij den eersten mooien lentedag. In den namiddag zie ik de eerste citroenvlinders en bijen vliegen.

April zet in met regen en wind. Op 7 April woedt er zelfs een vrij hevig onweer. Op 10 April draait de wind naar het noordoosten en blijft daar tot den 18den, waardoor wij bar droge dagen beleven. Hier en daar in ons land komen zelfs zandstormen voor. Hoewel de 19e April wat regen brengt met westenwind, is de wind op 20 April alweer Oost en dat blijft zoo tot het einde van die maand. Twee derden van de maand April heeft zich „Maartsch" gedragen, nl. wind uit Oostelijke richting en droog.

Over Mei valt niet veel te vertellen, alleen dat het pas op 16 Mei wat milder in de natuur werd. Den 18den viel er veel regen en de 20ste was de eerste warme en zonnige dag van het jaar. Nachtvorst kwam in die maand zoo goed als niet voor. De eenige flinke nachtvorst van 1942 kwam voor op 8 Juni.

Het duurde tot 5 Juli dat wij den eersten werkelijk zeer warmen dag beleefden. Des namiddags wees de thermometer 34° C. Juli kenmerkte zich door veel regendagen. In die maand viel er 167 mm, terwijl er in het geheele eerste halfjaar slechts 200.8 mm viel. Ook Augustus bracht vrij veel regen, nl. 114.1 mm. Warme dagen kwamen slechts voor van 17 t/m 19 Augustus.

De herfst viel in September al vroeg in. Van 5 tot 12 September hadden wij overdag

*) Publicatie toegestaan bij schrijven van 12 April 1943 van den „Deutsche Leiter des N.M.I. de Bilt".

prachtig zonnig weer, terwijl de temperatuur des nachts slechts 1 of 2° C. beneden nul was. In die maand viel er slechts 33.8 mm regen. Van October valt niets bijzonders te vermelden. Van 4 op 5 November trad voor het eerst nachtvorst op. November gedroeg zich als October. Vorst kwam die maand zoo goed als niet voor.

Op 2 December constateerde ik overdag de eerste vorst. Deze duurde niet lang, want op 5 December regende het al weer. De laatste dagen van December beleefden wij afwisselend stralend najaarsweer, regen en wind, en slechts een enkelen dag een weinig vorst.

Uit de hierboven vermelde feiten kan men concluderen, dat het afwijkende in de weersgesteldheid van 1942 de strenge winter geweest is. Wijlen Dr C. Easton heeft in 1928 een boek het licht doen zien, getiteld „Les hivers dans l'Europe occidentale", waarin hij o.a. een beschrijving geeft van alle vermeldenswaardige winters van 396 vóór Chr. af tot 1916. Easton klassificeert de winters naar graad en duur van strengheid in tien klassen. De eerste klasse, bij hem genaamd „grands hivers" (harde winters), telt slechts negen winters per 1000 jaar. In de vorige eeuw was 1830 de koudste winter, deze behoort dan ook tot de „grands hivers". De koude winters van 1855, 1891, 1929, 1940 en 1941 waren geen „grands hivers", doch behoorden tot de tweede klasse. Reeds is uitgemaakt, dat 1942 die winters in strengheid overtrof; het is wellicht niet te boud te beweren, dat 1942 tot de „grands hivers" zal blijken te behooren. Hoogst merkwaardig is, dat nu drie strenge winters in opeenvolgende jaren hebben plaats gevonden. Volgens de statistiek van wijlen Dr Easton is dit sedert 1210 niet voorgekomen.

Hoe hebben nu de bosschen in ons land op den afgelopen abnormalen winter gereageerd? In tegenstelling met het vorige jaar, toen ik tot de conclusie kwam, dat de langdurige vorst niet zoo heel veel schade aan het planten- en dierenleven in bosch of kweekkerij had aangericht, moet ik nu helaas vermelden, dat er nogal veel blijvende schade tengevolge van den strengen winter 1942 te constateeren valt. Of de winter 1941 en misschien ook 1940 mede daaraan debet zijn; wie zal dat zeggen? Een feit is in ieder geval, dat verscheidene soorten coniferen, waarvan sommige al bijna een eeuw hier ingeburgerd zijn, gedurende het afgelopen jaar te gronde zijn gericht. De soorten die het meest geleden hebben, zijn *Cedrus atlantica* Manetti, *Abies pinsapo* Bois., *Sequoia sempervirens* Endl., *Sequoia gigantea* Dec., *Pinus maritima* Poir. en *Cryptomeria japonica* Don. Niet alleen jonge exemplaren hebben den winter niet kunnen doorstaan, doch ook exemplaren van 60 tot 70 jaar oud. Indirecte schade heeft de afgelopen strenge winter (of winters) m.i. ook gedaan aan de jonge exemplaren van *Pinus nigra* var. *corsicana*. Zooals men weet, heeft die soort in het afgelopen jaar zeer te lijden gekregen van *Crumenula*, een door een zwam veroorzaakte ziekte, die tot dusver hier onbekend was. Voor het eerst is deze ziekte beschreven door Ir W. Voorbeyttel Cannenburg in het Ned. Boschbouwtijdschr. van Mei 1942, pag. 242. Prof. Johanna Westerdijk heeft het onderzoek naar de oorzaak van deze ziekte ter hand genomen; wij moeten het resultaat daarvan afwachten. Ik ben echter geneigd aan te nemen, dat er verband bestaat tusschen de drie op elkaar volgende strenge winters en het catastrophale optreden van deze nieuwe ziekte.

Merkwaardig is in ieder geval, dat juist soorten, afkomstig uit het Middellandsche-Zeegebied, zooals *Cedrus atlantica*, *Abies pinsapo*, *Pinus maritima* en *Pinus nigra* var. *corsicana* dezen winter zeer geleden hebben, terwijl soorten, die het naar menschenlijke berekening veeleer te kwaad zouden hebben, geen nadeeligen invloed hebben onderhouden. Ook is merkwaardig, dat de wilde rhododendron, nl. *Rhododendrum ponticum*, zeer sterk geleden heeft, de meeste hybriden daarentegen in het geheel niet! Veel schade heeft de vorst ook berokkend aan de gewone hulst (*Ilex aquifolium* L.). Stammen van honderd en meer jaren oud zijn op sommige gedeelten van de Veluwe doodgevroren. Er zijn mij echter gedeelten langs de Zuiderzeekust bekend, waar dat niet het geval is. Het viel mij daarbij op, dat juist beschut staande exemplaren doodgevroren zijn, terwijl exemplaren, die hun geheele leven in den vollen wind hebben gestaan, weinig of niets geleden hebben.

Tal van vrij zeldzame coniferen en heesters hebben dezen winter meer of minder geleden. Voor den boschbouw zijn deze echter niet van veel belang. Ik ben er zeker van, dat, was de aarde tijdens de langdurige vorstperiode in de eerste drie maanden van het jaar niet bedekt geweest met een dikke laag sneeuw, de schade aan boomen en planten veel en veel grooter zou zijn geweest. Een flinke sneeuwlaag isoleert zoo goed, dat er bijna geen warmte uit de aarde naar de oppervlakte van de sneeuw dringt. De aarde wordt dus door de sneeuw voor afkoeling behoud. Ik heb nog eens nagelezen het verslag over het onderzoek naar de schade, in den winter 1928/1929 door vorst aan houtgewassen veroorzaakt, opgemaakt door een daartoe aangewezen

Commissie uit het Staatsboschbeheer, de Nederlandsche Heidemaatschappij en de Nederlandsche Boschbouwvereniging. (Zie Tijdschrift der Ned. Heidemaatschappij, aflevering 2 van 1930.) Men kan daaruit lezen, dat de schade aan houtgewassen tengevolge van dien strengen winter zeer groot is geweest. De schade was toen veel meer algemeen; speciaal ook vele loofhoutsoorten hebben toe geleden. Dezen winter bleef de schade beperkt (ten minste voor zoover het deze streek betreft) tot enkele soorten. In den winter 1928/1929 zijn er m.i. heel veel boomen en planten te gronde gegaan door de groote droogte. Dezen winter is er van verdroging geen sprake geweest, daar de dikke laag sneeuw zulks voorkomen heeft. De dooi in Maart heeft dezen winter in veel langzamer tempo plaats gevonden dan in den winter 1928/1929. Deze beide factoren hebben er m.i. veel toe bijgedragen, dat boomen en planten, die langen tijd aan hevige koude blootgesteld zijn geweest, dezen winter niet in zoo grooten getale zijn doodgegaan als in 1928/1929.

Op 25 Januari constateerde mijn echtgenoot, dat aan het Solsche Gat in het Spriederbosch verscheidene beuken versche bloemen vertoonden. Ook hoorde zij dien dag het knallende geluid, waarmede de booms aldaar openscheurden. Twee dagen daarna constateerden wij datzelfde in een ongeveer dertigjarige aanplanting van *Abies grandis* op Schovenhorst. Uitsluitend op die twee dagen hebben wij het knallen gehoord, en de spleten uitsluitend geconstateerd bij *Abies grandis*, beuken en Amerikaanse eiken.

Dat de buitengewoon koude winter geen invloed heeft gehad op de fructificatie van verschillende soorten coniferen, blijkt wel uit het feit, dat verscheidene soorten coniferen in September zeer overvloedig kegels droegen. Sedert 1935 hebben wij niet zoo'n rijk zaadjaar gehad. Op 2 Maart 1942 schreef ik reeds aan Prof. Jager Gering's, dat wij een goed zaadjaar te verwachten hadden, naar alle waarschijnlijkheid, want in die periode van zijge koude had ik aan tal van coniferen reeds overvloedig inflorescenties waargenomen.

Evenals in 1941 beleefden wij na den strengen winter een zeer laat voorjaar. Iepen bloeiden pas omstreeks 10 April, op 19 April zag ik op Schovenhorst den eersten coniferen in blad. Het merkwaardige verschijnsel deed zich voor, dat de eersten begonnen te ontbotten, terwijl iepen nog in vollen bloei stonden, en ook het speenkruid, de boschanemoon en verschillende primula-soorten volop bloeiden.

Op 17 Mei had de iep reeds zooveel vruchten, dat het leek of de boom in blad stond. Dienzelfden dag zag ik, dat de eerste eiken in het blad begonnen te komen en hoorde ik voor het eerst een wiewaal. De beuken hebben omstreeks dien tijd gebloeid als zelden te voren. Op wegen en paden lag als het ware een tapijt van bloesemresten. Op 22 Mei stonden seringen, leletjes der dalen, berberis, *Azalea mollis* in vollen bloei. De natuur begon in te halen!

De droogteperiode van 11 April tot 1 Mei heeft er mede toe geleid, dat er veel bosch- en heidebranden in ons land hebben gewoed. In onze omgeving was 25 April een „dies ater": er verbrandde toen tusschen Millingen en Boeschoten naar schatting 500 ha heide. Die periode had ook tot gevolg, dat er weinig of niets verplant kon worden. Daar in Maart de vorst nog niet uit den grond was en April zich voor het grootste gedeelte kenmerkte door langdurige droogte, is er van voorjaarsverplanting in het bosch al heel weinig gekomen. Na den zeer ongunstigen winter en de ongunstige lente volgden een gunstige zomer, alhoewel zeer koel en nat en een herfst, die voor den boschbouwer zeer gunstig genoemd kan worden. Bijna tot het laatst van het jaar konden wij ontginnings- en verplantingswerkzaamheden verrichten, hetgeen niet dikwijls voor komt.

Zoo maakte het eind van 1942 eenigszins goed, wat het begin bedorven had.